

4.1.6 การเลี้ยงกระบือ

กระบือเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองที่เลี้ยงกันในประเทศไทยมาช้านาน ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าว ซึ่งต้องอาศัยกระบือเป็นหลักในด้านแรงงาน คือการใช้ไถ คราด ลาก เข็นข้าวหลังเก็บเกี่ยว และนวดข้าว เนื่องจากกระบือมีขนาดใหญ่ มีแรงมาก มีกีบเท้าขนาดใหญ่ จึงเหมาะที่จะใช้ทำงานในที่ราบลุ่ม และมีน้ำมากได้ดี ในบางแห่งอาจจะใช้กระบือในการไถไร่ หรือพรวนดินด้วย ในการไถนา กระบือตัวหนึ่งสามารถไถนาได้ครั้งไรในเวลา 5 ชม. และยังใช้มูลกระบือเป็นปุ๋ย กระบือหนึ่งตัวสามารถให้ปุ๋ยคอกได้ปีละ 2-3 ตัน แต่บางท่านกล่าวว่า กระบือจะถ่ายอุจจาระวันละประมาณ 5% ของน้ำหนักตัว กระบือหนัก 400 กก. ปีหนึ่งอาจจะถ่ายอุจจาระได้ถึง 7 ตัน (สมชาย, 2549)

การเลี้ยงกระบือเพื่อการใช้งานในชนบทมีด้วยกันหลายรูปแบบ คือ

ก. การซื้อกระบือมาเลี้ยงเพื่อการใช้งานในช่วงฤดูทำนาเท่านั้น หลังจากนั้นก็จะขายไป การเลี้ยงแบบนี้ อาจจะเนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่เลี้ยงดู หรือแรงงาน หรือในบางรายอาจจะใช้วิธีเช่ากระบือมาใช้งาน เนื่องจากยากจนไม่สามารถซื้อกระบือเป็นของตนเองได้ ราคากระบือเพศผู้ที่โตเต็มที่อาจจะสูงถึง 15,000 บาท แต่โดยทั่วไปแล้วราคาจะอยู่ระหว่าง 10,000-12,000 บาท

ปัจจุบันได้มีโครงการธนาคารกระบือ ที่รับบริจาคกระบือจากประชาชน แล้วนำไปแจกจ่ายให้เกษตรกรที่ยากจนยืมใช้ชั่วคราว หรือยกให้เลย หรือ แบ่งลูกก็มี

ข. การที่เลี้ยงกระบือเฉพาะที่มีความจำเป็นต้องใช้งานเท่านั้น เกษตรกรจะเลี้ยงกระบือเพียง 1-2 ตัว ตามความจำเป็นของการใช้งาน ซึ่งส่วนใหญ่อาจจะเป็นกระบือตัวผู้ที่ตอนแล้ว หรืออาจจะเลี้ยงกระบือเพศเมียเพื่อการใช้งานและต้องการลูก ในการเลี้ยงกระบือเพศเมียนี ถ้ากระบือตั้งท้องในช่วงฤดูการใช้งาน ก็จะต้องหยุดใช้งาน **ภาพที่ 2.50**

ภาพที่ 2.50 กระบืองาน

ที่มา: เอพีดีฟาร์มคอตคอม (2554)

ค. การเลี้ยงในลักษณะที่เป็นฝูงขนาดย่อม ๆ แต่มักจะไม่เกิน 10 ตัว ซึ่งในฝูงจะมีกระบือตัวเมียที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์เป็นหลัก อาจจะมี 2-3 ตัว อาจจะมีลูกกระบือเล็ก ๆ อยู่ด้วย และอาจจะมีกระบือรุ่นอายุ 1-3 ปี อยู่ด้วย การเลี้ยงกระบือชนิดนี้มีความสำคัญในการเพิ่มปริมาณของกระบือในประเทศไทย เพราะจะมีการให้ลูกกระบือเป็นระยะ ๆ สำหรับลูกกระบือเพศเมียก็อาจจะใช้เป็นแม่พันธุ์ต่อไป สำหรับกระบือรุ่นเพศผู้ ก็อาจตอนหรือขายไป (ภาพที่ 2.51)

ภาพที่ 2.51 กระบือฝูง

ที่มา: กรมการค้าภายใน (2551)

ง. การเลี้ยงกระบือเป็นฝูงขนาดใหญ่ จะคล้ายกับฝูงขนาดย่อม แต่ฝูงหนึ่งอาจจะ มีหลายสิบตัว ปัจจุบันนี้มีน้อย ในการเลี้ยงกระบือโดยทั่วไปแล้วจะเลี้ยงกันมากทางภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ในตอนกลางคืนมักจะเก็บกระบือไว้ในคอกที่อยู่ใต้ถุนบ้าน หรือคอกที่อยู่ติดบ้าน ถ้าเป็นนอก ฤดูทำนา ในตอนเช้าก็จะปล่อยให้กระบือออกไปหากิน ในบริเวณทุ่งนาที่อยู่รอบ ๆ หมู่บ้าน ในตอนเย็น กระบือจะเดินกลับบ้านเอง หรือไปต้อนกลับ จากการที่ปล่อยให้กระบือเป็นอิสระในการหากิน ถ้ากระบือ เพศเมียที่เป็นสัด (heat) ก็จะได้รับการผสมพันธุ์จากกระบือเพศผู้วัยรุ่น ที่เจ้าของยังไม่ได้ต้อนและเลี้ยงอยู่ ในบริเวณเดียวกัน ถ้าเป็นฤดูทำนาการปล่อยให้กระบือหากินเป็นอิสระอาจจะทำความเสียหายให้แก่ไร่นาได้ เจ้าของจึงมักจะเอากระบือไปผูกไว้ในที่ที่มีหญ้า น้ำบริบูรณ์ ในกรณีที่หญ้าไม่เพียงพอ เจ้าของจะจัดหา ฟางเสริมให้ในตอนเย็น กระบือตัวเมียอายุ 3-4 ปี ก็จะเริ่มผสมพันธุ์ ระยะเวลาอุ้มท้องของกระบือ 315 วัน หรือ 10 เดือนครึ่ง และให้ลูกตัวแรกเมื่ออายุประมาณ 4-5 ปี ถ้าไม่มีปัญหา ก็จะให้ลูกในอัตรา ประมาณ 2 ตัว ต่อ 3 ปี ปกติแล้วตลอดชีวิตของกระบือจะให้ลูกประมาณ 3-6 ตัว เมื่อกระบือจะมีอายุ มากเจ้าของก็มักจะขายไป แต่ก็มียางรายที่เลี้ยงกระบือไว้จนแก่ตายไปเอง

นิสัยของกระบือเป็นสัตว์ที่เชื่องช้า นิสัยดี ไม่ดุร้าย เป็นมิตรกับเจ้าของ ไม่ตื่น ง่าย เด็กหรือผู้หญิงก็สามารถที่จะดูแลได้ง่าย กระบือจะเริ่มถูกฝึกให้ทำงานเมื่ออายุได้ 3 ปีครึ่งถึง 4 ปี หรือมากกว่านี้เล็กน้อย และจะใช้งานได้เต็มที่เมื่ออายุ 5-6 ปี กระบือตัวเมียเมื่อท้องถูกพักการใช้งาน จนกว่าจะหลังคลอด ลูกกระบือที่คลอดออกมาจะอยู่กับแม่ตลอดเวลา จะดูแลนมแม่ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะ

ไม่มีน้ำหนักหรือจนกว่าแม่กระบือจะมีลูกตัวใหม่ เนื่องจากการมีปัญหาเรื่องแรงงานในการเลี้ยงดู โดยทั่วไปแล้วมักจะใช้เด็ก ซึ่งไม่แข็งแรงเพียงพอที่จะควบคุมกระบือที่โตเต็มที่ที่ยังไม่ตอนได้ กระบือที่ไม่ตอนมักจะคือ เกษตรกรมักจึงนิยมตอนกระบือตัวผู้เมื่ออายุ 4-5 ปี แต่บางครั้งก็ตอนเมื่อกระบือยังไม่โตเต็มที่ ส่วนคอของกระบือยังไม่ขยายใหญ่ เมื่อตอนทำให้ส่วนคอซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความแข็งแรงในการทำงาน ใช้วางแอกหรืออุปกรณ์สำหรับทำงาน ไม่พัฒนาเท่าที่ควร ทำให้กระบือไม่มีพลังเท่าที่ควรจะเป็น วิธีที่ดีจึงควรตอนเมื่อกระบือโตเต็มที่ ซึ่งจะสังเกตได้จากส่วนคอที่จะมีการขยายเต็มที่ อย่างไรก็ตามการตอนกระบือตัวผู้ที่มีลักษณะดี ทำให้ขาดพ้อพันธุ์ที่โตและแข็งแรงไป กระบือรุ่นที่มีขนาดเล็กก็จะทำหน้าที่เป็นพ้อพันธุ์แทน ทำให้กระบือไทยจะมีขนาดเล็กลงไปเรื่อย ๆ เมื่อประมาณ 20-30 ปี ที่ผ่านมา กระบือโตเต็มที่ ที่มีน้ำหนัก 500-600 กก. หาได้ไม่ยาก พ้อกระบือบางตัวอาจจะมีน้ำหนักถึง 700 กก. แต่ในปัจจุบันนี้กระบือโดยทั่วไปจะมีน้ำหนักเฉลี่ยประมาณ 300-350 กก. เท่านั้น เมื่อประมาณ 15-20 ปีที่แล้ว ได้มีการตื่นตัวกันมากในการวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องกระบือ ทั้งการปรับปรุงพันธุ์และเรื่องสุขภาพ ปัจจุบันความรู้ด้านนี้ค่อย ๆ เลื่อนหายไป มีคนเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่ยังสนใจทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องกระบืออยู่

ปริมาณของกระบือในประเทศไทยก็เป็นเรื่องที่ได้แย้งกันมาตลอดว่าจำนวนที่แท้จริงควรจะเป็นเท่าไร รายงานของทางราชการปี 2509 มีกระบือ 5.38 ล้านตัว ในปี 2529 มีกระบือ 4.9 ล้านตัว และในปี 2539 เหลือเพียง 2.7 ล้านตัวเท่านั้น (ตารางที่ 2.12) จากสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ฝนฟ้าไม่ค่อยจะตกต้องตามฤดูกาล แหล่งน้ำสำหรับกระบือลงแช่ปลักมีน้อย โจรผู้ร้ายที่จ้องจะขโมยกระบือไปขาย เครื่องจักรกลการเกษตรที่สามารถจะเข้ามาทำงานแทนกระบือราคาไม่แพงนัก และมีระบบผ่อนส่งได้ สามารถเก็บได้มิดชิดไม่หายง่าย สามารถทำงานได้มากกว่ากระบือใน 1 วัน อย่างไรก็ตามการใช้เครื่องจักรก็มีข้อเสียเช่นเดียวกัน เช่น ชิ้นส่วนต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้วต้องนำเข้าจากต่างประเทศ กระบือก็มีข้อจำกัดและเจ็บป่วยหรือเป็นโรคระบาดตายได้ง่าย เมื่อกระบือเกิดเจ็บป่วยขึ้นและต้องจัดหาสัตวแพทย์รักษา ซึ่งก็หาได้ไม่ใช่ง่ายนัก บางคนที่ประสบปัญหานี้ก็หันไปใช้เครื่องจักรแทน เพราะเมื่อเกิดเสียขึ้นก็หาคนซ่อมแซมได้ง่ายกว่า

ในปัจจุบันนี้ได้มีการส่งเสริมให้มีตลาดนัดโคกระบือมากมายหลายแห่ง โคนและกระบือที่เข้าตลาดนัดมากกว่าครึ่ง จะถูกนำส่งโรงฆ่าสัตว์ ผลกระทบของการมีตลาดนัดต่อจำนวนโคกระบือ ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษา แต่ดูเหมือนว่าจะส่งผลกระทบในทางลบมากกว่า

สังคมที่เปลี่ยนไป เกษตรกรส่วนหนึ่งเปลี่ยนอาชีพมาเป็นผู้ใช้แรงงานทั้งในโรงงาน และขายบริการต่าง ๆ หมดความจำเป็นในการเลี้ยงกระบือ สำหรับเกษตรกรที่ยังทำนา เครื่องจักรซึ่งมีความสามารถมากกว่าและมีความคล่องตัวมากกว่าเริ่มเข้ามาแทนที่ อนาคตของกระบือไทย ดูท่าว่าจะไม่สดใส คงจะลดจำนวนลงไปเรื่อย ๆ กระบือจากปี 1986 ถึงปี 1996 ลดลง 2,261,120 ตัว = 45.40% โคนเพิ่มขึ้น 1,873,750 ตัว = 43.06%

ตารางที่ 2.12 สถิติกระบือในประเทศไทยแสดงเป็นรายภาค ปี 2542-2551 (หน่วยเป็นตัว)

ปี พ.ศ.	ภาคกลาง	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคเหนือ	ภาคใต้	รวมทั้งประเทศ
Year	Central Part	North-Eastern Part	Northern Part	Southern Part	Total
2542(1999)	97,879	1,503,176	151,134	47,417	1,799,606
2543(2000)	98,968	1,406,442	151,829	44,984	1,702,223
2544(2001)	104,415	1,413,697	149,856	42,127	1,710,095
2545(2002)	102,263	1,317,540	163,953	33,602	1,617,358
2546(2003)	114,562	1,316,530	168,526	33,088	1,632,706
2547(2004)	97,573	1,215,531	153,211	27,923	1,494,238
2548(2005)	130,609	1,241,766	220,610	31,934	1,624,919
2549(2006)	100,818	1,046,678	171,742	32,613	1,351,851
2550(2007)	129,866	1,175,826	225,970	46,136	1,577,798
2551(2008)	112,133	1,010,913	205,815	30,946	1,359,807

ที่มา: กรมปศุสัตว์ (2556)

4.1.7 การเลี้ยงปศุสัตว์ชนิดอื่น

ปศุสัตว์ชนิดอื่น ๆ ในประเทศไทยที่มีรายงานในปี 1966 คือ

ก. ช้าง จากรายงานช้างมีจำนวน 3,514 เชือก รวมช้างบ้านและช้างในป่าอนุรักษ์ที่มีอยู่ 47 แห่งทั่วประเทศ

ข. ม้า จากรายงานม้าในประเทศไทยมีจำนวน 12,003 ตัว

4.1.8 การเลี้ยงสัตว์ชนิดอื่น ๆ ในประเทศไทย

ก. สัตว์อื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ ได้แก่

นกพิราบ มีทั้งนกเนื้อและนกแข่ง นกกระทา ผลิตสำหรับบริโภคและใช้เนื้อเป็นอาหาร กระจ่าง เลี้ยงเพื่อการทดลองทางวิทยาศาสตร์ การทดลองเพื่อวัตถุประสงค์อื่นมีน้อย ยังมีนกกระเจอกเทศ และอูฐ ฯลฯ

ข. ปลาชนิดต่าง ๆ เลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหาร เช่น ปลาดุก ปลาช่อน ปลานิล ปลาสลิด ปลาสวยงาม ฯลฯ

ค. กุ้งชนิดต่าง ๆ เช่น กุ้งกุลาดำ กุ้งก้ามกราม ฯลฯ

สำหรับกุ้งกุลาดำ มีตลาดส่งออกปีละประมาณ 50,000 ล้านบาท (ที่อัตรา
แลกเปลี่ยน US\$ ต่อ 25 บาท) ราคากุ้งขนาด 40 ตัวต่อ 1 กก. ราคาประมาณ กก.ละ 300 บาท
ง. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำหลายชนิด เช่น จระเข้, ตะพาบน้ำ, กบ ฯลฯ